

MÉSZÁROS TAMÁS

ATHÉN, EGESTA ÉS LEONTINOI

Megjegyzés egy Thukydides szöveghelyhez (VI, 6, 1–2)*

Bár Thukydides ma is kétségtelenül az egyik legnépszerűbb antik szerzőnek számít, művének szövegkritikai szempontú elemzése nem tartozik a divatos kutatási területek közé.¹ Nem vitás, hogy újabb kézirat(ok) előkerülése híján a hagyományt alapjaiban megrendítő, a szöveget lényegesen megváltoztató olvasatokra nem is számíthatunk,² ugyanakkor számos esetben elképzelhetők olyan apróbb pontosítások, melyek hozzájárulhatnak a mű megértéséhez. A következőkben magunk is ezt kívánjuk elősegíteni egy szöveghely részletesebb elemzésének segítségével.

Thukydides műve hatodik könyvének általános bevezetését, a Szicília lakóiról és városairól szóló történeti áttekintést (*Sikelika*) a következő mondatral zárja:

VI, 6, 1: Τοσαῦτα ἔθνη Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων Σικελίαν ᾠκει, καὶ ἐπὶ τοσὴνδε οὖσαν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι στρατεῦειν ὠρμηντο, ἐφίεμενοι μὲν τῇ ἀληθεστάτῃ προφάσει τῆς πάσης ἄρξαι, βοηθεῖν δὲ ἅμα εὐπρεπῶς βουλόμενοι τοῖς ἑαυτῶν ξυγγενέσι καὶ τοῖς προσγεγεννημένοις / προγεγεννημένοις³ ξυμμάχοις.⁴

* A tanulmány az OTKA PD 104876 jelzetű pályázat, valamint a Bolyai Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ A kézirati hagyományról az egyes kiadások *praefatiói* mellett lásd: A. Dain: Liste des manuscrits de Thucydide. REG 46 (1933) 20–28; B. Hemmerdinger: Essai sur l'histoire du texte de Thucydide. Paris 1955; A. Kleinogel: Geschichte des Thukydidestextes im Mittelalter. Berlin 1965. A téma tömör, de mindmáig legjobb összegzése O. Luschkat: Thukydides. PWRE Suppl. XII. Stuttgart 1971. 1311–1323.

² Jellemző, hogy a kéziratok értékelésével kapcsolatos utolsó jelentős vita Karl Hude megállapításához köthető (az *editio maxima* első kiadása: Thucydides Historiae ad optimos codices denuo ab ipso collatos recensuit C. Hude. Tomus prior: libri I–IV. Lipsiae 1898. Tomus alter: libri V–VIII. Lipsiae 1901), aki szakítva a Bekker névvel fémjelzett tradícióval (Thucydides De bello Peloponnesiaco libri octo. Recensuit I. Bekker. Berolini 1832), a korábban *gravissimus testis*nek tekintett vatikáni kézirrattal (Vat. Gr. 126) szemben a firenzei kódex (Laur. LXIX 2) fontosságát hangsúlyozta. Az utóbbi évtizedek termése közül kiemelkedik: K. Maurer: Interpolation in Thucydides. Leiden – New York – Köln 1995.

³ A mértékadó kiadás (Thucydides Historiae I–II. Iterum recognovit brevisque adnotatione critica instruxit H. S. Jones. Oxford 1901. Apparatus criticum correxit et auxit J. E. Powell. Oxford 1942) a főszövegben a *προσγεγεννημένοις* olvasatot adja, *apparatus ad loc.*: *προγεγεννημένοις* E G M. A szöveg konstituálása szempontjából mindhárom hivatkozott kézirat (E = Palatinus Gr. 252; G = Monacensis Gr. 228; M = Britannicus add. 11727) kiemelkedő jelentőségű. Pontosabb a főszövegben *προγεγεννημένοις*-t hozó legújabb *editio* (Thucydides Historiae. Recensuit I. B. Alberti. Vol. III. Libri VI–VIII. Roma 2000) *apparatusa*: *προγεγεννημένοις* E G M Z : *προσγεγεννημένοις* A B C F : *προγενομένοις* γρ. H². Z *siglum* a szöveget töredékesen tartalmazó X. századi, ún. *membranae Mutinenses* rövidítése, míg az A (= Parisinus suppl. Gr. 255), B (= Vaticanus Gr. 126), C (= Laurentianus LXIX 2), F (= Monacensis Gr. 430), H (= Parisinus Gr. 1734) jelzettel szintén fontosabb kéziratokat jelölnek. Alberti kiadásához lásd: S. Hornblower: The Best Available Text of Thucydides. CR 52 (2002) 238–240.

⁴ Muraközy Gyula fordításában: „Ennyi hellén és barbár nép lakta Sziciliát, s ekkora sziget ellen akartak az athéniak hadi vállalkozásba kezdeni. A legizább ösztöndíjuk az a vágyuk volt, hogy szerették volna az

A *πρός* és *πρό* előjárósók (itt igekötők) közti aprónak látszó, mindössze „szigmányi” különbség valójában komoly tartalmi kérdéseket vet fel, és pusztán paleográfiai érvek alapján nem is dönthetjük el – ha egyáltalán eldönthető –, hogy a két alak közül melyik a helyes olvasat.⁵

Annyi bizonyosnak látszik, hogy Athén számára a Szirakusai megtámadását szolgáltató *hivatalos* indok végül „saját vérrokonainak” (τοῖς ἑαυτῶν συγγενέσι), vagyis a Szicíliában élő iónoknak, még közelebről a leontinoibelieknek a megsegítése,⁶ továbbá a vitatott jelzővel kiegészített „szövetségesek” (τοῖς συμμαχοῖς) támogatása volt.

Ami mármost a kérdéses igéket illeti, a *προσιγνομαι* *participium*ának értelme itt kb. a „csatlakozik valakihez”,⁷ míg a *προγιγνομαι* igéből képzett igenévé leginkább a „korábban történik, előbb bekövetkezik” jelentésből bontható ki.⁸ A Thukydides-kommentárok szerzőinek többsége a két ige(kötő), illetve *participium* jelentéskülönbségét az igék alapjelentésében érzékelt időviszonyok különbsége alapján értelmezi.⁹ Más szóval úgy közelítenek a szövetségesek azonosításának – egyszerűsített a helyes olvasat megállapításának – kérdéséhez, hogy a szóban forgó szövetségesek vajon *utólag, később* csatlakoztak-e – ezt jelentené itt a *πρός* –, vagy a *πρό* hozzávetőleges alapjelentésének megfelelően esetleg már *előbb, korábban* is szövetségesi státuszban voltak.¹⁰ Magunk ezzel szemben – elfogadva a *πρό* időviszonyt kifejező mellékjelentésének fontosságát –

egész szívetet hatalmukba keríteni, de tetszetős ürügyül azt hozták fel, hogy vérrokonainak s ezek szövetségeseinek óhajtanak segítséget nyújtani.” Muraközy egy Hude-féle Teubner (Thucydides Historiae. Vol. II. Libri V–VIII. Iterum recensuit C. Hude. Editio maior. Leipzig 1913) és a Budé-sorozat szövegkiadása (Thucydide: La guerre du Péloponnèse. Tome IV. Livres VI et VII. Texte établi et traduit par L. Bodin et J. de Romilly. Paris 1955) alapján dolgozott. A vitatott ponton a főszövegben mindkét helyen a *προσγεγεννημένοις* alak szerepel. Muraközy értelmezése szerint tehát a „szövetségesek” nyilvánvalóan a rokonok, vagyis Leontinoi szövetségeseit jelentik.

⁵ Vö.: A. W. Gomme – A. Andrewes – K. J. Dover: A Historical Commentary on Thucydides. Vol. IV. Oxford 1970. 220: „*προ-* (EGM) and *προς-* (cett.) exemplify a universal uncertainty in the transmission of these prefixes in prose texts; cf. 18. 5, 31. 5, 40. 1, 90. 3.” Fenti kötetben a hatodik könyv kommentárja valójában a néhány évvel korábban önállóan megjelent K. J. Dover: Thucydides. Book VI. Oxford 1965. bővített változata. P. Stork: Index of Verb Forms in Thucydides. Leiden – Boston 2008. 183 és 189 a *προσιγνομαι* ige különböző alakjainak 31, míg a *προγιγνομαι* igének 8 előfordulását regisztrálja. Ezekből – a vitatott helytől eltekintve – 5, illetve 3 alak *participium perfectum medio-passivi*.

⁶ Amint azt maga Thukydides is leírja (VI, 3, 3), Leontinoi városát az euboiai Chalkisból származó gyarmatosok alapították. Erre utal a scholionoknak a szöveghez fűzött τοῖς Χαλκιδεῦσι megjegyzése is. Vö.: T. J. Dunbabin: The Western Greeks. Oxford 1948, 1–47, különösen 10, 16–19 és 45–46.

⁷ Vö.: LSJ s. v. I: „*attach oneself to another, esp. as an ally*”. A szótár éppen a fenti szöveghez hozza példának a jelentésre.

⁸ Vö.: LSJ s. v. II: „*to be born before, exist before*”. A szótár a *participium aoristi/perfectum* különböző jelentéseinek megadásánál a *previous* melléknevet használja.

⁹ Legújabb S. Hornblower: A Commentary on Thucydides. Vol. III. Oxford 2009. 301, aki a „*newly/ additionally acquired allies*”, illetve a „*previously acquired allies*” fordítást adja.

¹⁰ Kérdés, hogy a ξύμμαχος kifejezés tekinthető-e itt az államközi szerződések nyelvéből kölcsönzött jogi *terminus technicus*-nak, vagy a melléknevet „nem hivatalos” jelentésében (kb. „segítő”, „harcostárs”) kell értenünk. Vö.: Gomme – Andrewes – Dover: i. m. (5. jegyz.) 221.

a προσίγνομαι ige pontos értelmezése esetében az időhatározói jelleget másodlagosnak érezzük, és helyette inkább a cselekvés tényére és annak közvetlen vonzatára („*vala-kihez csatlakozik*”) helyeznénk a hangsúlyt.¹¹ Márpedig ez egyben azt is jelenti, hogy a szövetségesek kilétének meghatározása mellett legalább annyira fontos, hogy *kihez* csatlakoztak akár előbb, akár utóbb az említett szövetségesek.

Az egyes szövegkiadók korábban kizárólag annak alapján döntöttek az eltérő olvasatok között, hogy kikkel, melyik város polgáraival azonosították a szövetségeseket. A helyzet bemutatására következzen most néhány példa a teljesség igénye nélkül!¹² A XIX. század második felének népszerű német kommentáros kiadásában Krüger a προσγενημένοις formát hozza, magyarázatul pedig hozzáfűzi, hogy az athéniakkal rokonságban nem álló, de hozzájuk mégis csatlakozó szövetségesekről van szó, mint amilyenek például az akragasiak.¹³ A Classen–Steup kiadás(ok)ban már egységesen a προσγενημένοις alak szerepel. Maga Classen úgy véli, hogy a kielezett politikai helyzetben a szicíliai beavatkozás mellett szóló érvként inkább a régi, kipróbált szövetségesek támogatása jöhet szóba, mert az újonnan csatlakozott városok megsegítését előterjesztő javaslatot a népgyűlés valószínűleg elutasította volna.¹⁴ Az átdolgozott változatban Steup valamivel részletesebb magyarázattal szolgál: Athén korábbi helyi szövetségei között („z. B. *auch viele Sikeler*”) nevesíti Kamarinát, és megpróbálja – kevéssé meggyőző módon – indokolni a προσγενημένοις olvasat kizárását.¹⁵ Szinte ugyanezt az álláspontot képviseli a – részben párhuzamosan készülő – Poppo–Stahl kiadás kommentárja,¹⁶ és ezt veszi át a Böhme–Widmann *editio* is.¹⁷ A korszak angolszász nyelvterületen működő – és többnyire valamelyik német kiadást részben lefordító, részben átdolgozó – kutatói

¹¹ Dover: i. m. (5. jegyz.) 10 fordítása („*those who had adhered to them allies*”, valamint „*those who were already their allies*”) ennél fogva pontosabbnak tűnik.

¹² M. H. Chambers – R. Gallucci – P. Spanos: Athens' Alliance with Egesta in the Year of Antiphon. ZPE 83 (1990) 58–60 részletesen bemutatja a szöveghely kutatástörténetét bőséges szakirodalmi hivatkozásokkal.

¹³ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΕΥΤΓΡΑΦΗ. II/1. Mit erklärenden Anmerkungen herausgegeben von K. W. Krüger. Berlin 1858². 93: „*τοῖς προσγενημένοις den ausser den Stammverwandten Hinzugekommenen, wie den Akragantinern.*”

¹⁴ Thukydides. Sechster Band. Sechtes Buch. Erklärt von J. Classen. Berlin 1876¹ (1881²) 11: „*προγενημένοις halte ich mit Stahl für nothwendig st. προσγεγ. Nur von den schon in dem früheren Kriege erprobten Allianzen, nicht von neuhinzugekommenen ist die Rede.*”

¹⁵ Thukydides. Sechster Band. Sechtes Buch. Erklärt von J. Classen. Bearbeitet von J. Steup. Berlin 1905³. 16: „*Auf der anderen Seite gibt προσγενημένοις, gleichviel ob man εαυτῶν oder τῶν ζυγγοῦν zu ζυμῶχοις hinzudenkt, keinen befriedigenden Sinn. Eine Erwähnung hinzugekommener Bundesgenossen der ζυγγοῦν gar nicht als ζυμῶχοι bezeichnet sind; und, wenn von Bundesgenossen der ζυγγοῦν gesprochen würde, wäre entschieden einfach καὶ τοῖς ζυμῶχοις αὐτῶν zu erwarten.*”

¹⁶ Thucydides De bello Peloponnesiaco. Vol. III. Sect. II. Explanavit E. F. Poppo, auxit et emendavit I. M. Stahl. Lipsiae 1880². 19: „*Non prorsus iidem fuerunt cognati et socii. Nam praeter cognatos Atheniensium socii fuerunt Camarinaei (III 86, 2) et Siculi (III 103, I. 115, I. IV 25, 9)*”

¹⁷ Thukydides. Sechtes Bändchen: Buch VI. Für den Schulgebrauch erklärt von G. Böhme. Von der vierten Auflage an besorgt von S. Widmann. Leipzig 1894⁵. 91: „*τοῖς προσγενημένοις st. προσγενημένοις, da nicht neue, sondern nur alte Bundesgen. gemeint sein können. Die Wiederholung des Artikels is gerechtfertigt durch Stahl: ausser den Stammverwandten waren noch andere verbündet, wie Kamarina und die Sikeler.*”

hasonlóképpen megosztottak voltak a kérdésben.¹⁸ Valamennyi megoldási javaslatban közös, hogy a név szerint felsorolt szövetségesek (Akragas, Kamarina, sikulusok) a thukydidési narratívában általában csak igen visszafogott, a szicíliai expedíció megszavazásának időszakában pedig egyáltalán semmilyen szerepet nem játszanak.

A szöveg hely pontos értelmezése véleményünk szerint elválaszthatatlan egy másik Thukydidés-*locus* magyarázatától. Néhány sorral a fentebb idézett rész után, az Egesta és Selinus között kirobbant konfliktus rövid ismertetését követően Thukydidés a következőkben összegzi az egestaiak kérésének alapját:

VI, 6, 2: ὥστε τὴν γενομένην ἐπὶ Λάχης καὶ τοῦ προτέρου πολέμου Λεοντίνων οἱ Ἑγεσταῖοι ξυμμαχίαν ἀναμνησκοντες τοὺς Ἀθηναίους ἐδέοντο σφίσι ναῦς πέμψαντας ἐπαμῦναι.¹⁹

A két mondat közötti szoros kapcsolat már csak az ismétlődő elemek (Athén, Egesta, Leontinoi, szövetségi státus, katonai segítségnyújtás) miatt is nyilvánvaló. A különbség mindössze annyi, hogy míg korábban a beavatkozásra készülő *athéniek* valós vagy állítólagos motivációiról esett szó, most a segítségre szoruló felek egyike, nevezetesen a követeik által képviselt *egestaiak* próbálják alátámasztani kérésüket, mégpedig egy korábbi, még Athén első szicíliai katonai fellépése során, Lachés *stratégosi* idejében kötött szövetségkötésre hivatkozva.²⁰ A kérdés változatlanul ugyanaz: ki kötött szövetséget kivel?

Classen és követői (Poppo–Stahl, Hude, Bodin–De Romilly) szövegromlást vélelmezve kirekesztették a mondatból a nehezen értelmezhető Λεοντίνων alakot,²¹ mert

¹⁸ Vö.: The Sixth and the Seventh Book of Thucydides. With An Introductory Essay, Explanatory Notes and Indexes by W. A. Lamberton. New York 1886, valamint Thucydides. Book VI. Edited by E. C. Marchant. London 1897. a προσγεγενημένοις, míg Thucydides. Book VI. Edited by C. F. Smith. Boston 1913. a προγεγενημένοις változatot közli.

¹⁹ Muraközy fordításában: „S az egesztaiak most emlékeztették az athéniakat a korábbi háborúban, Lachész idejében a leontinoiakkal kötött szövetségükre, s kérték, hogy küldjenek a segítségükre hajókat.” A fordításból – akárcsak a görög szövegből – nem derül ki egyértelműen, hogy kik kötöttek szövetséget Leontinoi városával, az athéniaiak vagy az egestaiak.

²⁰ Kr. e. 427-ben Leontinoi támogatást kért Athéntól a Szirakusai ellen vívott háborújához. Az athéniaiak először 20, majd Kr. e. 425-ben további 40 hajót küldtek „rokonaik” megsegítésére. Lachés az előbbi flotta egyik parancsnoka volt, a következő évben Pythodóros váltotta fel. Thukydidés másutt nem említi, hogy Lachés parancsnoksága idején sor került volna bármilyen szövetségi szerződés megkötésére.

²¹ Classen: i. m. (14. jegyz.) 12 további magyarázat nélkül kirekeszti; Poppo–Stahl: i. m. (16. jegyz.) 20: „Ad auxilium ab Atheniensibus impetrandum suae societatis ante cum iis factae Segestani eos admonere debent. Nam auxilium eos rogantes praestiti officii gratiam sibi reddi volunt. ... Laudamus igitur Class., quod Λεοντίνων deleuit, quo facto de ipsorum Segestanorum cum Atheniensibus societate sermonem esse continuo patet.”; Böhme–Widmann: i. m. (17. jegyz.) 91: „Λεοντίνων, was nur künstlich zu erklären ist, streicht Cl. – wie es scheint – mit Recht und versteht unter ξυμμαχία hier die von 427 bis 424 bestehende Verbindung zwischen Athen und den sicilischen Städten, die sich den Leontinern gegen Syrakus angeschlossen hatten. Dazu gehörte ohne Zweifel auch Egesta.” NB: Classen–Steup: i. m. (15. jegyz.) 16 – nyilvánvalóan Steup döntése nyomán – már nem rekeszti a szót, de a kommentár nem tér ki a palinódia okára.

véleményük szerint a szövegben az Athén és Egesta által megkötött szövetségi szerződésről van szó, melynek létezését ráadásul még az epigráfiai anyag is megerősíti.²² A szerződés szövegét töredékesen megőrkítő felirat keletkezését a harmadik sorában szereplő ON-végű név rekonstrukciója alapján többféleképpen datálják.²³ A felmerült lehetőségek közül több is igazolhatná a fenti elméletet, mert akár Aristón (Kr. e. 454–453), akár Habrón (Kr. e. 458–457) a kérdéses archón, kronológiai szempontból látszólag minden a helyére kerül: Egesta a Kr. e. V. század közepén kötött, majd Lachés stratégusi ténykedésének idejében valószínűleg *megújított* államközi szerződésre hivatkozva kér katonai segítséget, míg Athén az ebben a szerződésben foglalt kötelezettségeinek tesz eleget, amikor támogatást nyújt „saját korábban csatlakozott szövetségeseinek” (τοῖς προγεγεννημένοις ζυμμαχίαις), elsősorban Egestának.

A látványos megoldási javaslat ellenére néhány körülmény óvatosságra int. Itt van mindenekelőtt a felirat datálásának kérdése, amiben tulajdonképpen soha nem volt *consensus*, és újabban a korai datálást vitató szkeptikusok véleménye látszik beigazolódni, akik szerint a szöveg a korábban gondoltnál jóval később, nem Aristón vagy Habrón, hanem inkább Antiphón (PA 1277) archóni évében, Kr. e. 418-ban keletkezett.²⁴ Más-képpen fogalmazva az egestaiak nem hivatkozhattak egy Lachés *stratégos* hivatali évében kötött szerződésre, mert olyan nem létezett.²⁵ Kétségtelenül ennek is köszönhető, hogy mások – mégpedig elsősorban az angolszász szövegkiadók (Jones–Powell, Dover), de az olasz Alberti is – körültekintőbben járnak el: náluk a főszövegben többnyire benne marad a csakugyan nem könnyen értelmezhető Λεοντίνων alak, és a szövetséges felek azonosítása sem egyértelmű.

Érdemes röviden tisztáznunk a Λεοντίνων szó mondatbeli szerepét.²⁶ A mondat szerkezete világosnak látszik: a főmondat alánya az egestaiak (οἱ Ἐγεσταῖοι), az állítmánytól (ἔδεδοντο) pedig *accusativus cum infinitivo* függ (τοὺς Ἀθηναίους ... ἐπαμῦναι). Utóbbi szerkezet tárgyasetben álló logikai alanyával van egyeztetve a *πέμψαντας participium coniunctum*, amely alak szintén további vonzatokkal rendelkezik (tárgy: ναῦς és részeshatározó: σφίσι). Az egestaiakhoz tartozó *participium coniunctum* (ἀναμμυνήσκοντες) ezúttal nem *genitivust*, hanem *accusativust* vonz (τὴν ... ζυμμαχίαν), amit jelzői szórendben álló számos bővítőménye miatt csak nehézkesen fordíthatunk le

²² IG I³ 11.

²³ Lásd R. Meiggs – D. Lewis: A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century BC. Revised Edition. Oxford 1969. 80–82 (37. felirat) kommentárját további irodalommal.

²⁴ A felirattal kapcsolatos valamennyi probléma részletes elemzését lásd: Chambers–Gallucci–Spanos: i. m. (12. jegyz.) 38–63.

²⁵ Ezt erősíti meg Diodóros Siculus is, aki szerint (XII, 82, 3–7) Egesta csak a Selinusszal kirobbant viszály után (Kr. e. 416) próbált szövetségeket szerezni, mégpedig Akragas, Syrakusai (!), Karthago, és csak utoljára Athén személyében. Más szóval Athén és Egesta Lachés idejében *nem* kötött hivatalos szerződést. Bár Diodóros közléseit általában tanácsos némi kritikával kezelni, szicíliai születése okán a helyi történeti hagyományt bizonyára jól ismerte. NB: A Diodóros-szöveg hely a felirat Kr. e. 418-as datálásának is ellentmond, hiszen Egesta Kr. e. 416-ban hivatkozhatott volna a Kr. e. 418-ban kötött szerződésre.

²⁶ Dover: i. m. (5. jegyz.) 10–11, Gomme–Andrewes–Dover: i. m. (5. jegyz.) 221, valamint Hornblower: i. m. (9. jegyz.) 304–305 részletesen elemzi a különböző értelmezési lehetőségeket és megoldási javaslatokat.

pontosan: kb. „[*felemlgetve*] a szövetségekötést, mely Lachés alatt, azaz (καὶ *explicitivus!*) a korábbi háború idejében jött létre a leontinoibeliekkel”.²⁷ A *Λεοντίνων genitivus* tehát véleményünk szerint a *ζυμμάχων* jelzője, vagyis a mondatban *nem* Athén és Egesta, hanem Leontinoi és egy másik fél szövetségéről van szó.

Előbbi már csak azért is furcsának tűnhetne, mert Thukydidés sem *expressis verbis*, sem közvetett formában, az egestai követek szájába adva nem tesz említést Athén és Egesta szövetségéről²⁸ – függetlenül annak datálásától.²⁹ Márpedig a két szicíliai város követei közel sem azonos helyzetből fogalmazzák meg kívánságukat Athén felé. Míg a leontinoibeliek esetében a rokoni viszony és a korábbi diplomáciai kapcsolatok miatt az athéni segítségnyújtást jóformán kérni sem kell, mert az szinte magától értetődőnek tűnik, addig az egestaiak szemlátomást vért izzadnak, hogy bármiféle, akár jogi, akár erkölcsi alapot találjanak, ami alátámaszthatja a kérésüket – ezen próbálkozásokra teszi fel végül sikerrel a koronát a pénz ígérete. Nem véletlen, hogy a szicíliai expedíciót *ab ovo* ellenző Nikiasnak Leontinoiról egyetlen rossz szava sincs az indítványt tárgyaló két népgyűlési beszédében (VI, 9–14; VI, 20–23), miközben Egestára valósággal szórja a dehonesztáló megjegyzéseket.³⁰ Másképpen fogalmazva: mivel Athén az egestaiak szerint Leontinoi kérését mindenképpen teljesíti,³¹ Egesta léte azon áll vagy bukik, hogy mennyiben sikerül magukat Leontinoi városával egyenlő rangúvá tenniük az athéniak szemében. Azt kell valahogy elérniük, hogy az átlagos athéni polgár ugyanolyan természetesnek tekintse Egesta támogatását, mint Leontinoiét. Ezt a szinte reménytelen vállalkozást önmagában nem viheti előrébb, ha Egesta Athén és Leontinoi jó viszonyát, hivatalos szövetségét emlegeti: ez a felek által hallgatólagosan elismert, köztudott tény. Éppen ezért nem gondoljuk, hogy a fentebb idézett szöveghelyen Athén lenne Leontinoi meg nem nevezett szövetségese.³² Sokkal gyümölcsözőbbnek bizonyulhat egestai szempontból, ha saját magukat kötik Athén barátjához, Leontinoihoz, hogy aztán „a barátom barátja az én barátom is” logikája alapján maguk is Leontinoi városával azo-

²⁷ A többségében elfogadott értelmezés szerint a *Λεοντίνων* a *πολέμου*-hoz tartozó *genitivus* kb. „a leontinoibeliek érdekében vívott háború” jelentésben. Ez a megoldás elvben elképzelhető ugyan, de nyelvi szempontból nehézkes, tartalmi vonatkozásban pedig kissé pontatlan.

²⁸ Mindezt már *R. Meiggs: The Athenian Empire*. Oxford 1972. 599 is csodálkozva veszi tudomásul: „Why do the Egestan envoys in Thucydides, when appealing for Athenian help in 415, not even mention their recent allies?”

²⁹ Éppen ez a tény a feliratot Kr. e. 418-ra datálók érvelésének egyik gyenge pontja. Vö.: *Chambers – Gallucci – Spanos*: i. m. (12. jegyz.) 53 magyarázatát: „If Thucydides knew of this alliance he omitted it from his narrative, as he omitted events like the transfer of the treasury of the Delian League from Delos to Athens.”

³⁰ Először kétségbe vonja állítólagos sérelmeiket (VI, 10, 5: ἡμεῖς δὲ Ἐγισταίους δὴ οὐσι ζυμμάχοις ὡς ἀδικουμένοις ὀξέως βοηθοῦμεν), majd barbároknak nevezi őket, akikhez Athénnek semmi köze (VI, 11, 7: οὐ περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἐγισταίων ἡμῖν, ἀνδρῶν βαρβάρων, ὁ ἀγών).

³¹ Thukydidés mintha dramaturgiai eszközzel is hangsúlyozni kívánná, hogy a leontinoibeli követek kívánságának teljesítése magától értetődő: a leírásban a követek fellépése, kérése, egyáltalán a pusztá jelenléte teljesen háttérbe szorul.

³² Elsőként V. Winsemius latin fordításában (Wittenberg 1580) merül fel, hogy az egestaiak Leontinoi és Athén korábbi szövetségét emlegetik, és a kutatók többsége – így Dover is – ezen a nézeten van.

nos bánásmódra tarthassanak igényt. Ennek megfelelően – véleményünk szerint – az egestai követek Leontinoi és *Egesta* Lachés idejében kötött (esetleg akkor megerősített) szövetségére hivatkoznak az athéni népgyűlés előtt.³³ Gondolatmenetük a következő: (1) Athén hivatalos szerződésben kötelezte Leontinoi megsegítésére,³⁴ (2) Egesta Lachés idejében szövetséget kötött Leontinoi városával, vagyis ha (3) Athén támogatja Leontinoit, akkor (4) Egestát is támogatnia kell mint Leontinoi szövetségését.

Álláspontunk szerint az elsőként bemutatott *locus* értelmezésénél ugyanebből a szövetségből kell kiindulnunk. Az Alkibiadés által alaposan feltűzelt népgyűlés nem törődött az óvatos Nikias ellenérveivel, a hadjáratot még a jócskán felemelt költségvetés ellenére is megszavazták: Athén mindenképpen Sziciliát akarta. Ennek a mindent maga alá gyűrő sóvárgásnak azonban a diplomácia nyelvén is elfogadható indoklást kellett adniuk. Leontinoi esetében ez nem jelentett gondot, mert a közös származás tudata kétségbevonhatatlan jogalapnak számított, de a barbár Egesta megsegítése könnyen meg-rökönyödést kelthetett volna a hellén világban, amit Athén félig-meddig „zsoldosi” szerepköre (Egesta állja a hadjárat költségeit) akár megvetésbe is fordíthatott volna. A város akkor járt a legjobban, ha elfogadta vagy legalábbis úgy tett, mintha elfogadta volna az egestaiak által hangoztatott érvet Egesta és Leontinoi szövetségéről. Athén hivatalos indoka az expedíció megindítására tehát saját rokonainak (τοις ἑαυτῶν ξυγγενέσι), a leontinoibeli iónoknak, valamint a hozzájuk, *a leontinoibeliékhez szövetségesi minőségben csatlakozott egestaiaknak* (τοις προσγγενημένοις ξυμμάχοις) a megsegítése volt.

MÉSZÁROS TAMÁS
ELTE Eötvös József Collegium
1118 Budapest, Ménesi út 11–13.
tamas.m.meszáros@gmail.com

³³ Leontinoi és Egesta szövetségére korábban már Steup és Roos is gondolt, de mindketten más megfontolásból. Előbbi az *εε Συρακεσιοι Λεοντενους τε ενασταντες επιμερητοι γενεσονται και τοεσ λοιποεσ ετι ξυμμεχουεσ αετεν διαφθεεροντεεσ αετοε τεν επασαν δεναμιν τεεσ Σικελεαεσ σχεσουσι* mondat (VI, 6, 2) elemzése alapján jutott erre a következtetésre (*Classen – Steup*: i. m. [15. jegyz.] 17), amennyiben az *αετεν* alakot a leontinoibeliékkal, a *ξυμμεχουεε*-t pedig az egestaiakkal azonosítja, utóbbi pedig (*E. Roos*: Athens Vertragsverhältnis zu Egesta im 5. Jahrh. v. Chr. *OAth* 4 [1962] 9–29) az Athén és Leontinoi szerződését rögzítő felirat (IG I³ 54) datálásából indult ki.

³⁴ A két város közti szövetségről lásd: IG I³ 54; *H. Bengtson* (ed.): *Die Staatsverträge des Altertums II. Die Verträge der griechisch-römischen Welt von 700 bis 338 v. Chr.* München 1975. 82–84; *T. E. Wick*: Athens' Alliances with Rhegion and Leontinoi. *Historia* 25 (1976) 288–304.

